

FORSLAG TIL PROSJEKTPLAN
for arkeologisk frigivningsgranskning på Rong,
Øygarden k., Hordaland
i forbindelse med

OMRÅDEPLAN FOR RONG SENTEROMRÅDE
ØYGARDEN KOMMUNE

Askeladden id 95514 og 172015 (steinalder)

GRUNNLAG FOR VEDTAK ETTER KML § 10

Universitetsmuseet i Bergen
Fornminneseksjonen
30. mai, 2018

Innledning

Bakgrunnen for saken er områdeplan for Rong senterområde. Hovedmålsettingen med planen er fortetting og videreutvikling av kommunesenteret på Rong. Planområdet er om lag 620 daa, og regulerer bolig, offentlig og privat tjenesteyting, infrastruktur og grøntareal. Den omsøkte lokaliteten id 95514 ligger i planområde BFS8 (reguleres til bolig - frittliggende småhus). Id 172015 som også omtales herunder ligger i planområde B3 (reguleres til bolig) og ligger samtidig kun 5 m fra planlagt veg SKV2.

Hordaland fylkeskommune utførte en arkeologisk registrering i planområdet i perioden 21.6 – 19.7.2013. I denne forbindelse ble den tidligere påviste steinalderslokaliteten id 95514 avgrenset, og det ble i tillegg funnet et transgredert (overlagret) boplass fra eldre steinalder, id 172015. Funn fra id 172015 var fåtallige og spredt over et stort areal. Lokaliteten ble av den grunn tolket av fylkeskommunen som et *funnsted* (dvs. ikke automatisk fredet). Søknaden om dispensasjon fra Lov om kulturminner for id 95514 ble mottatt Universitetsmuseet i Bergen 26.4.2018.

Svarfrist ble satt til 06.6.2018

Beliggenhet, landskap og kulturmiljø

Øygarden kommune ligger ytterst langs kysten av Hordaland og er dannet av en øyrekke som bærer preg av å være utsatt mot Nordsjøen i vest. Rong ligger på Rongøy, en av de seks største øyene i kommunen.

Det lokale området ved Rong er karakterisert av kupert lyng og torvmyrlandskap. Med en beliggenhet vendt mot den østre siden av øyrekken er det skjermet mot havet i vest. Området består både av tidligere utmark tilvokst med furuskog og lyng, og tidligere innmark med opparbeidet og dyrket jord. Strekingen langs FV 226 er delvis utbygd med hustomter. Det nord - sør gående draget umiddelbart øst for det omsøkte id 94415 skråner ned til Austrevågen ca. 170 m mot sør, og ned til Svartevika 400 m mot nord. I perioden før ca. 9400 BP, og i perioden mellom 7000 - 4800 BP var draget et sund som forbandt Rongåsen i sør med Ulvsundet i nord.

Den tidligmesolittiske lokaliteten id 91233, utgravd av museet i 2005, ligger 40 – 50 meter ØSØ for id 95514 (merk at id 91233 har feil geometri i Askeladden, Askeladden lokalisering skal flyttes 20m mot S). Det er ellers kjent en rekke løsfunn fra stein- og jernalder fra gården Rong.

De omdiskuterte funnene fra Blomvåg ligger 2,5 kilometer mot NNØ. Utover dette har relevante steinaldersundersøkelser blitt utført på Kollsnes og Tjeldstø (henholdsvis 6 og 9,5 km lengre ut på øykjeden mot nord), og ved Ågotnes og Knapskog (henholdsvis 12 og 15,5 km mot sør). Eldre steinaldersundersøkelser i distriktet inkluderer Sture (12 km mot nord) og Vindenes (10 km mot sør).

Kulturhistorisk status

Registrering

Planområdet er omlag 620 daa, og det ble brukt i overkant av 30 dagsverk i felt. Området ble undersøkt ved overflaterregistrering, manuell prøvestikking, og det ble brukt gravemaskin i forbindelse med undersøkelse av en myr. Det ble gravd til sammen 85 manuelle prøvestikk. Gravemaskin ble benyttet for å åpne 12 mindre sjakter for å muliggjøre manuelle prøvestikking i bunnen av myren (gjelder 15 prøvestikk). Det ble gravd en manuell sjakt.

Id 95514 lok. Rong lok. 2

Lokaliteten ble først påvist ved tre positive prøvestikk i 2000 i forbindelse med reguleringsplan for gang og sykkelveg langs deler av Fv 226 på Rong. Den ble denne gangen avgrenset til 80m² nord for Fv 226 og 60m² sør for fylkesvegen. Lokaliteten har siden 2000 blitt utsatt for skader slik at det ikke lenger er noe igjen av lokaliteten sør for Fv226, og området sør for fylkesveien er ikke lenger regnet med i lokalitetens omfang i Askeladden. Lokaliteten var ikke tilstrekkelig avgrenset mot nord og ble derfor undersøkt i forbindelse med områderegulering for Rong senterområde for å stadfeste dens størrelse og karakter.

Som et resultat av registrering i 2013 ble lokalitetens areal nord for fylkesveien økt fra 80m² til 860 m² (jfr. geometri i Askeladden). Vi gjør oppmerksom på at lokalitetens utstrekning i Askeladden er noe større enn det som er omtalt i registreringsrapporten, og i fylkeskommunens tilrådning (770 m²). Den nåværende avgrensningen tar utgangspunkt i 12 prøvestikk, derav 2 som var negative (PS 13 og 14). Et positivt prøvestikk (PS11) ble utvidet til en manuell sjakt (sjakt 11). Lokaliteten er fortsatt ikke avgrenset av negative prøvestikk, og omfatter i dag hagen til bustad med bruksnummer 640. Hordaland fylkeskommune mener at funnspreddingen og funntetthet i prøvestikkene tyder på at lokaliteten fortsetter mot nord inn i området med bolig og terrasse. Det er uklart om lokaliteten har hatt en større utstrekning mot vest der det nå ligger asfaltert vei/parkering og bolig. Lokaliteten er heller ikke avgrenset mot det laveliggende daldraget i øst. I lys av disse observasjonene, samt lokalitetens tidligere dokumentert utstrekning sør for fylkesveien, er det klart at id 95514 opprinnelig har hatt større utstrekning enn den nå dokumenterte på 850 m².

Lokaliteten ligger mellom 10,7 – 12,5 moh (LiDAR 2015, <https://hoydedata.no>) like ved terskelen til den 600m lange daldraget (forhistorisk sund) som løper fra Rongåsen i sør til Ulvsundet i nord. Grunnet vegfyll er den opprinnelige høyden på terskelen ikke sikker, men før anleggning av Fv226 lå den trolig omkring 10 moh.

Som nevnt innledningsvis var den sørligste delen av lokaliteten utsatt for skader i forbindelse med bygging av Fv226 på 1970-tallet, samt utvidelsen av gang og sykkelveg etter 2000. Utover dette bekrefter prøvestikking i 2013 at 80% av de forhistoriske funnene i den største delen av lokaliteten er fra et lag som også inneholder moderne funn (gjelder de sørlige 800 m² av dens nåværende utstrekning). Den forstyrrede konteksten, lag B, dekker et areal på omlag 800 m² og synes å være av noe begrenset kulturhistorisk verdi. Under lag B ble det påvist et funnførende lag som består av rød/brun til gul/brun sand og grus, lag C. Lag C er, etter alt å dømme, ikke påvirket av moderne inngrep og det ble påvist ni funn fordelt på fem prøvestikk (PS4, PS5, PS9, PS 10 og PS15). Lag C ligger ved 10,9 til 11,6 moh (høyden på funnkontekstene omtalt her tar utgangspunkt i fylkeskommunens profil dokumentasjon og LiDAR data fra 2015).

I prøvestikk PS11, i den nordlige delen av lokaliteten, ble det påvist varmepåvirket stein og trekull. Prøvestikket ble utvidet til en manuell sjakt (sjakt 11, ca 4,5 m²), og det ble avdekket en mulig kokegrop som ble snittet og radiologisk datert til 1710 \pm 30 BP (cal AD 250 – 410) og 1620 \pm 30 (cal AD 390 til 540), dvs. omkring overgangen romertid/folkevandringstid. Laget under strukturen, lag 2, inneholder steinalderfunn og ble radiologisk datert til 6820 \pm 30 BP (cal BC 5730 – 5670), dvs. den eldre delen av senmesolittisk tid. Den daterte senmesolittiske konteksten lå 11,4 moh. Lag 2 er beskrevet som et sand- og humusholdig lag med trekull og er antatt å være intakt. Fylkeskommunen omtaler ikke laget som kulturlag,

men universitetsmuseet mener at dets høye trekullinnhold, tilstedeværelse av forvitret stein, samt mørk farge tyder på at dette er trolig et kulturlag fra første halvdel av senmesolittisk tid. Under lag 2 ble det påvist et mer kompakt brunrød til svart funnførende lag, lag 4.

Fig. 1. Rong senterområde med id 95514, id 172015 og 91233 avmerket (id 91233 med feil geometri, korrekt lokalisering er 20m mot sør).

Det ble samlet inn totalt 321 funn. Disse er datert typologisk til senmesolittisk tid med utgangspunkt i et fiskesøkke av kleber, en konisk kjerne av bergkrystall og flekkematerialet, samt råstoffsammensetting bestående av flint, kvarts, kvartsitt og bergkrystall. Dette er i samsvar med den radiologiske dateringen av lag 2 i den nordlige delen av lokaliteten til 6820 \pm 30 ukal BP.

Grunnet forhistoriske havnivåendringer er lokalitetens havneforhold gjennom tid noe komplisert. Lokalitetsflaten ble først tørt land omkring 9500 ukal BP. I den første tiden lå den i direkte tilknytning til det tidligere omtalte forhistoriske sundet som løp fra Rongåsen til Ulvsundet. Ved 9400-9300 BP vil havet ha falt nok til at lokaliteten lå ved et eid med to beskyttede havner. Havneforholdene i hele den tidlige perioden er vurdert som særlig gunstige. Under regresjonens minimum, omkring 9000–8000 ukal BP, falt havet imidlertid så langt ned at stredene nord og sør i daldraget ble liggende for langt unna for å regnes som gunstige havner knyttet til lokalitetsflaten. Under tapestransgresjonen steg havnivået nok til å gjenskape den doble havnesituasjonen omkring 7200-7000. Ved transgresjonens maksimum, omkring 6100 ukal BP, var det gjennomgående sundet re-etablert. Under tapestransgresjonens maksimum var deler av lokaliteten trolig under vann, men strandforskyvningskurven er ikke nøyaktig nok til å bidra med detaljer omkring dette. I perioden 4800-4400 ukal BP var det igjen et eide med dobbel havner like ved lokaliteten, og siden har havet trukket seg gradvis tilbake fra lokaliteten.

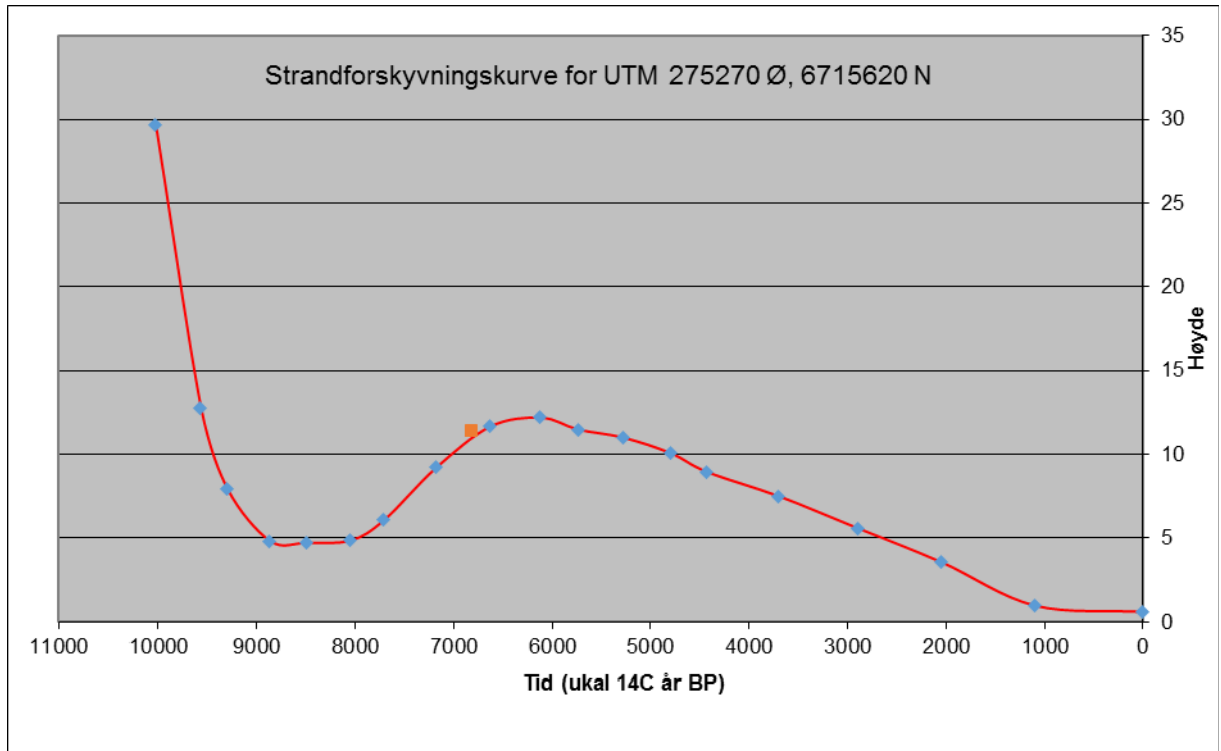

Fig. 2. Strandforskyvningskurve for Rong (Romundset 2005, Vasskog 2006, Lohne 2006 og Kaland 1984). Den radiologisk daterte senmesolittiske konteksten fra id 95514 er avmerket med rød firkant. Merk at kurven antyder gjennomsnittshøyvannstand (springflo), middelvannstand ligger i gjennomsnitt 60 cm under dette nivået.

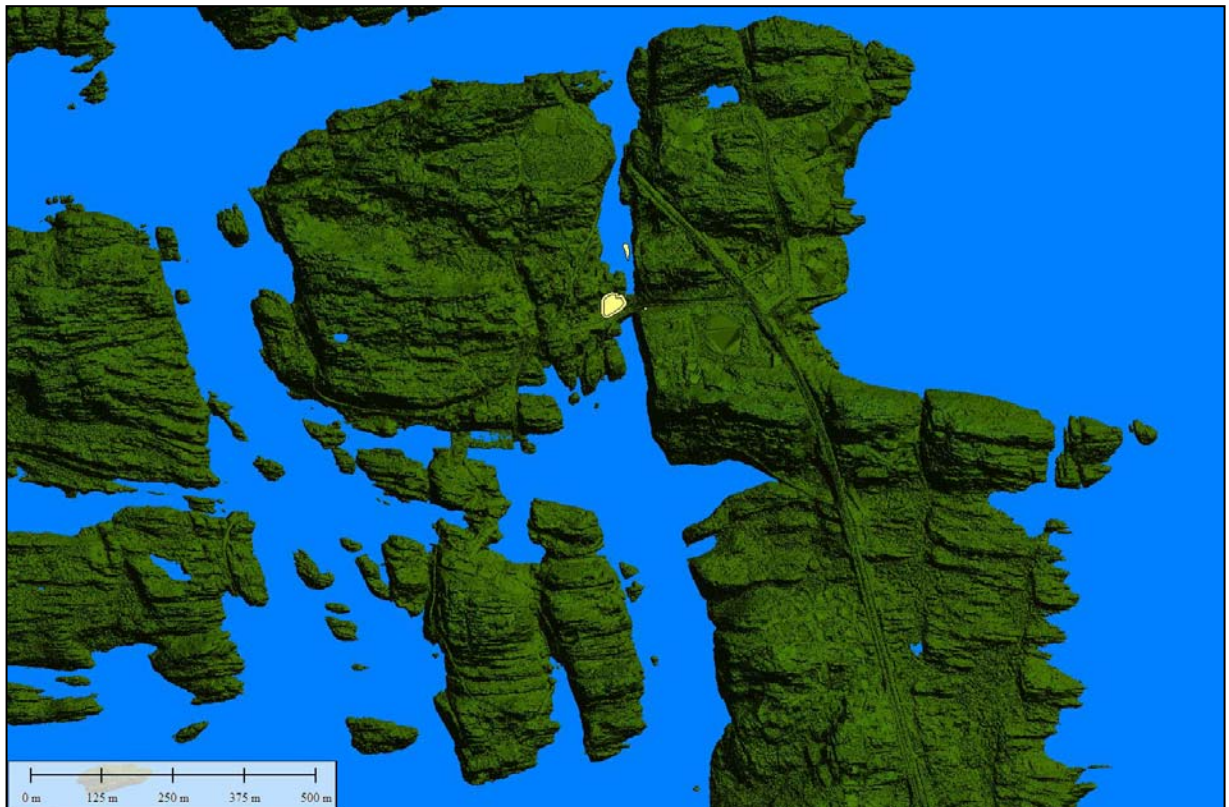

Fig 3 Rong senterområde med havet omkring 9 m over dagens nivå, viser doble havnesituasjon ved id 95514 (situasjon ved ca 9400-9300 ukal BP, 7200-7000 ukal BP og 4800-4400 ukal BP)

Id 172015 funnsted på Rong

Boplassen ble påvist i forbindelse med registreringen i 2013 under myr og tykk torv i daldraget nord for id 95514. Det ble åpnet 12 maskinelle sjakter i myren, disse varierte i størrelse fra 5,6 m² til 7,5 m² (i gjennomsnitt 2,2x3,3m). Det ble gravd inntil tre manuelle prøvestikk i bunnen av hver sjakt. Fire av de 15 manuelle prøvestikkene i sjaktene var positive (sjakt 2/TLG1, sjakt 5/PS101, sjakt 8/PS99 og sjakt 12/PS110). Det er påvist funn over et areal på 190 m². Det funnførendeområdet er avgrenset av 5 negative prøvestikk i sør (manuell prøvestikk ikke gravd i maskinell sjakter), og av berg i øst. I området nord for boplassen er det bare et negativt prøvestikk, og den ble ikke avgrenset mot vest grunnet kabler, vann og avløpsrenn. I registreringsrapporten er det i tillegg kommentert at området vest i myren var for djup og bløt for å sjakte i. Fylkeskommunen mener at det er fornuftig å anta at det funnførende området er større enn det registreringen kunne påvise (jfr. registrerings-rapport, s. 37).

Artefaktfunn består av 1 flekkelignende avslag av flint (vannrullet), et flintavslag, et kvartsavslag, et flintbit (vannrullet) og et kvartsbit. Selv om inventaret mangler sekundærbearbeidet redskaper, er det ingen tvil om at dette materialet er slått. Funnene lå i sand og grus like i underkant av myravsetningen. Myr overflaten over det funnførende området er omlag 8,4 moh. Myrens tykkelse ved den sørligst funnførende prøvestikk er 0,6 m, og i nord er det 1,6m. Det funnførende sjiktet ligger derfor ved 7,8 moh i sør og 6,8 moh i nord. Boplassen har dermed en klassisk lokalisering ved tapestrangresjonens minimum, dvs. mellom 9000 og 8000 ukal BP, med en avstand til id 94415 av 130 m.

Samlet vurdering og problemstillinger

Som kjent, har mange lokaliteter langs ytterkysten fra perioden noe før regresjonsminimum og frem til Tapes trangresjonens maksimum blitt skadet av havet, og/eller blitt gjort utilgjengelig (overdekt av tildels tykke myr- og/eller strandavsetninger, og i enkelte områder ligger de under dagens havnivå). Utfallet av dette er at lokaliteter fra denne perioden i den ytre kystsonen er underrepresentert i vårt datagrunnlag. I denne delen av Øygarden kommune gjelder det perioden 9500 til 6100 BP.

Universitetsmuseet mener at det er viktig å forsøke å rette den omtalt skjevheten i datagrunnlaget hvor det er mulig. Vi mener at en granskning av id 95514 og id 172015 vil frembringe ny og viktig data om bosetning i eldre steinalder i det lokale området. Av spesiell interesse i denne sammenheng er følgende kontekster:

- Id 95514, intakt lag (mulig kulturlag) som er radiologisk datert til den eldre delen av senmesolittisk tid (lag 2, datert til 6820+/-30 ukal BP). Funn fra denne perioden i den ytre kystsonen i vårt distrikt er ofte skadet av tapes trangresjonen.
- Id 95514, funn i minerogene avsetninger under det mulige kulturlaget og det forstyrrede lag B (lag 4 og lag C). Disse kontekster kan ha vært transgredert under tapes trangresjonen. Det er uansett viktig å samle inn tilstrekkelig funnmateriale for en typologisk datering.
- Id 172015, konteksten har vært transgredert men det er uklart om alle funn var omrotet under transgresjonen, eller om deler av lokaliteten kan ha ligget forseglet og er intakt. Det er viktig å bekrefte lokalitetens datering til perioden 9000 - 8000 ukal BP ved typologiske og/eller radiologiske dateringer, og spesielt viktig å sikre data fra eventuelle bevarte kontekster. I og med at vi mangler god vegetasjonshistoriske data fra eldre

steinalder i denne delen av Hordaland er det viktig å gjennomføre en pollenanalytisk undersøkelse på prøver fra myren.

Utover dette er det vurdert som viktig å avgrense id 95514 mot øst, samt å dokumentere eventuelle ytterlige jernalder strukturer i den nordlige delen av lokaliteten.

Metode og arbeidsopplegg

For realisering av den kunnskapen som søkes i de formulerte problemstillingene anbefales det følgende:

- Det intakte lag 2 datert til den eldre delen av senmesolittisk tid i den nordlige delen av id 95514, samt det underliggende mulig transgrederte lag 4, undersøkes ved gravning av et mindre felt (4x5m). I denne sammenheng vil evt. struktur fra jernalder også bli dokumentert.
- Det mulig transgrederte konteksten i den sørlige delen av id 95514 (lag C) undersøkes ved gravning av en maskinell sjakt, en rekke prøvestikk langs sjakten (5-10 prøvestikk), samt en mindre felt (3x4m).
- Id 95514 avgrenses mot daldraget i øst ved gravning av en kort maskinell sjakt og en rekke prøvestikk langs sjakten (5-8 prøvestikk).
- På id 172015 fjernes den torv- og myravsetningen over et areal på inntil 300 m² og det graves deretter et felt (1 mekanisk lag over 30 m², alternativt 2 mekaniske lag over 15 m²). Pollen prøver (minst 2 sekvenser) sikres fra myravsetningen.

Forarbeidet i forbindelse med planlegging beregnes til 7 dagsverk, inkludert tilretteleggelse av feltarbeidet. Dette er fordelt mellom prosjektleder (4 dagsverk), feltleder (2 dagsverk) og GIS ansvarlig (1 dagsverk).

Feltet i den nordlige delen av id 95514 avtorves og renses manuelt, til dette er det berammet 9 dagsverk. De funnførende lagene er inntil 40 cm tykke (tilsvarende 8 mekaniske lag) og et felt på 20m² representerer dermed 160 «rutelag». Med et slik stratifisert avsetning ventes det en fremgang av 2 «rutelag» pr person pr dag. Det berammes dermed 80 dagsverk til gravning av feltet.

Undersøkelse av lag C i den sørlige delen av id 95514 innebærer gravning av en maskinell sjakt på 20-25 m. Overvåking av maskin, rensing og dokumentasjon av profilen er berammet til 3 dagsverk. Gravning av 5 til 10 prøvestikk langs sjakten er berammet til 3 dagsverk.

Maskinell avtorving og manuell rensing av feltet krever 1 dagsverk. Det funnførende sjiktet er ventet til å være 5 til 10 cm tykk (tilsvarende i gjennomsnitt 1,5 mekaniske lag) og et felt på 12 m² representerer dermed 18 «rutelag». Det forventes her en fremgang av 3 «rutelag» pr person pr dag og det berammes derfor 6 dagsverk for gravning av feltet.

Sjaktning og prøvestikking (5- 8 prøvestikk) i forbindelse med avgrensning av id 95514 mot daldraget i øst er berammet til 3 dagsverk.

Maskinell fjerning av myravsetningen ved id 172015 (inntil 300m²) og overvåking i forbindelse med gravning av dreneringsgrøft/vannhull krever 4 dagsverk. Manuell opprensing

av området krever 6 dagsverk. Det er planlagt graving av «30 rutelag» i de funnførende massene. Med en fremgang av 3 «rutelag» pr person pr dag er det behov for 10 dagsverk.

Medregnet rigging, 8 dagsverk, reise, 5 dagsverk, og ledelse, 12 dagsverk, utgjør det arkeologiske feltarbeidet **150 dagsverk**. Dette utføres av 5 personer (prosjektleder, 1 feltleder og 3 feltassistenter) i 6 uker.

Det budsjetteres i tillegg med en GIS ansvarlig i felt i 12 dagsverk, og til prøveinnsamling i forbindelse med myravsetning ved id 172015 er det berammet 2 dagsverk botanikk (begge inkludert reisetid til/fra felt).

Det er her behov for gravemaskin i 5 dager (2 dager sjakting og avtorving ved id 95514, og 3 dager avtorving og drenering ved id 172015).

Etterarbeid innebærer vask, preparering og innsending av prøver (¹⁴C prøver), rentegning og klargjøring av feltdokumentasjon, foto etc., til arkiv. Klargjøring av funn til magasin, behandling av innmålingsdata og rapportskrivning. Med utgangspunkt i museets erfaringstall for etterarbeid berammes dette til 20 dagsverk for prosjektleder, 55 dagsverk for feltleder og 12 dagsverk for GIS ansvarlig. Arkeologisk etterarbeid utgjør 54 % av feltarbeidet som er i tråd med Riksantikvarens reviderte retningslinjer for budsjettering og regnskap, justert 15.05.2011.

Vennlig hilsen

David N. Simpson
Forsker
Fornminneseksjonen

Litteratur

Granados, Tina J.

2013 *Rong senterområde gnr. 38 b nr. 500 mfl. Øygarden kommune. Kulturhistoriske registreringar. Oppstart områderegulering, fortetting av Rong senterområde. Rapport 33, Hordaland fylkeskommune.*

Kaland, Peter Emil

1984 Holocene shore displacement and shorelines in Hordaland, western Norway. *Boreas*, vol. 13:203-242.

Lohne, Øystein

2006 SeaCurve_v1 - Teoretisk beregning av strandforskyvningskurver i Hordaland fra UTM-koordinater. MS Excel regneark.

Romundset, Anders

2005 *Strandforskyving og isavsmelting i midtre Hardanger*, Master oppgave, University of Bergen (82 pp).

Vasskog, Kristian

2006 *Holosen strandforskyvning på sørlige Bømlo*. Master oppgave, University of Bergen (87 pp).

Åstveit, Leif Inge, Lotte Carrasco, John-Inge Svendsen, Ingvild Mehl og Anette Overeland

2016 *Arkeologiske undersøkelser ved Tjong-Løvegapet på Søre Bømlo*. Rapportnr 6 – 2016, Fornminneseksjonen, Avdeling for kulturhistorie, Universitetsmuseet i Bergen, Universitetet i Bergen.